

## RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA KORXONANING IQTISODIY VA AXBOROT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH.

Saidova Gulchexra

**Annotatsiya:** *Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot va ushbu sharoitda iqtisodiy va axborot xavfsizligini ta'minlash haqida so'z boradi.*

**Kalit so'zlar:** *Iqtisodiyot, sektor, jahon tajribasi, texnologiya, innovatsiya, mahsulot, moliya, daromad.*

Jahonning yetakchi rivojlangan mamlakatlari iqtisodiyotining eng muhim sektorlaridan biri sanoat bo'lib xisoblandi. Bugun jahondagi rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, mamlakatlarning iqtisodiy o'sishining manbai sifatida intellektual texnologiyalar, innovatsion mahsulotlar, intellektual platforma texnologiyalar yaratish, ishlab chiqarish hamda milliy iqtisodiyotning sanoat tarmoq tuzilmalarini ular asosida samarali rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini belgilab beradi.

Raqamli iqtisodiyot sharoiti - bu elektron iqtisodiyotning asosiy qismi, bu sharoitda muayyan iqtisodiy olaylar uchun elektronlashtirilgan va tahlil qilingan ma'lumotlar omborini birlashtiradi. Raqamli iqtisodiyot sharoiti orqali, iqtisodiyotning turli sohasidagi ishlab chiqarish, tijorat, moliya, transport, taminot, kompyuterlar va kommunikatsiyalar sohalarida muammolar hal qilinadi. Raqamli iqtisodiyot sharoiti yordamida iqtisodiyot islohotlarining kengligi va tezligi oshiriladi, qo'shimcha hisobotlar va analitik ma'lumotlarni yaratish, tahlil va taxmin qilish imkoniyatlari yaratiladi.

O'zbekiston Respublikasida aholi soni o'sib bormoqda, bu esa o'z navbatida aholi iqtisodiy faoliyatiga hamda sanoat korxonalarini faoliyatining kuchaytirish tadbirlariga olib kelmoqda, va nafaqat sanoatni balki respublikaning jamiki iqtisodiy faoliyatini rivojlantirishga olib keladi. Iqtisodiy va texnologik taraqqiyotning yangi bosqichi sifatida namoyon bo'layotgan raqamli inqilob insoniyat hayotini shiddat bilan o'zgartirib, keng imkoniyatlar yaratish bilan birga, xalqaro raqobat maydonining yanada keskinlashuv davrini boshlab berdi.

Mamlakatimiz yangi iqtisodiy bosqichga ko'tarilishi oqibatida barcha sohalarda keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi oqibatida elektron tijorat tizimi ham yangi bosqichga ko'tarildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2020 yil 5 oktyabrdagi "“Raqamli O'zbekiston - 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-6079-son Farmonida “Elektron tijorat va elektron to'lovlar tizimini rivojlantirish maqsadida quyidagi tadbirlar amalga oshiriladi: axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini, shu jumladan mijozlarni masofadan aniqlash tizimlarini joriy etish

orqali masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirish; xalqaro elektron tijorat standartlari va zamonaviy axborot xavfsizligi talablariga rioya qilish uchun elektron tijoratni rivojlantirishning huquqiy asoslarini, shuningdek, mavjud standartlar va elektron tijorat qoidalarini takomillashtirish va yangilash; raqamli infratuzilmani rivojlantirish, mobil va simli Internet jahon axborot tarmog'i qamrovi va tezligini yanada oshirish orqali elektron tijorat platformalariga shaxsiy raqamli uskunalardan ulanish imkoniyatlari va ko'lamlarini oshirish va hokazolar" amalga oshirish belgilab berilgan.

Axborot texnologiyalarining tezlik bilan rivojlanishi iqtisodiyotda ham o'z aksini topmasdan qolmaydi. Hozirgi kunda iqtisodiyotda, ayniqsa zamonaviy marketing sohasida erishilayotgan yutuqlar negizida aynan axborot texnologiyalari turli segmentlarining yuqori darajada rivojlanganligi va samarali qo'llanishi yotadi. O'zbekiston iqtisodiyoti ham bundan mustasno emas albatta. Yaqqol misol sifatida axborot texnologiyalarining bir qator segmentlari masalan, ma'lumotlar yetkazish tarmoqlari, axborot internet-resurslari va ular orasidagi elektron hujjat almashuv, internet marketing tizimlari, biznes va tijoratning barqaror rivojlanayotganini keltirish mumkin. O'zbekiston uchun axborot texnologiyalarini rivojlantirish yangi iqtisodiy aloqalarni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Lekin bu jarayon, axborot texnologiyalari sohasida ta'lim standartlarining oshishi, milliy telekommunikatsiya tarmoqlarining modernizatsiyalashuvi, huquqiy bazaning shakllanishi oqibatida vujudga keladigan jamiyatning ma'lum darajadagi informatsion tayyorligi mavjud bo'lgan holatdagina sodir bo'ladi.

Axborot asri deya e'tirof etilayotgan bugungi kunimizda axborot kommunikatsiya tizimi izchil rivojlanishda davom etmoqda. Bugun zamonaviy axborot texnologiyalarisiz hayotimizni tasavvur etib bo'lmaydi. Mamlakat darajasida ushbu soha rivoji muhim omillardan biriga aylangan. Shu bois ham mamlakatimizda telekommunikatsiya tarmoqlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratib kelinmoqda. Ayniqsa sohani xalqaro andozalarda mexanizatsiyalashtirish va rivojlantirish ustuvor yo'nalishlar sifatida belgilab olingan. Amaliy harakatlar natijasida yurtimizning olis mintaqalarida axborot resurslarini yaratish va undan foydalanish samaradorligi oshirilmoqda.

Ro'y berayotgan o'zgarishlarni hisobga olgan holda raqamli iqtisodiyot deganda shuningdek, iste'mol qimmatini oshirish hamda asosiy natijalarga yerishish - xarajatlarni qisqartirish va mehnat unumdorligini oshirish hisobiga biznes raqobatbardoshligini oshirish maqsadida katta ma'lumotlar bilan almashinish va raqamli texnologiyalar imkoniyatlari asosida biznes-jarayonlarni yo'lga qo'yish va biznes-modellar shakllantirishni ham tushunish lozim. Ushbu holatda gap internet tarmogida biznes tashkil qilayotgan kompaniyalarga xos bo'lgan biznes-modellar haqida ham, tarixan iqtisodiyotning barcha sektorlarida offlayn xo'jalik faoliyatini amalga oshiradigan an'anaviy biznes (qazib olish sanoati, qishloq xo'jaligi, qayta ishlash sanoati, xizmatlar sohasi) haqida ham boradi.

Raqamli iqtisodiyot sharoiti tizimlari bir nechta muhim ma'lumotlarni o'z ichiga oladi, masalan, xaridorlar, xodimlar, tashkilotlar, mahsulotlar, savdolar, xarajatlar va boshqa ko'plab ma'lumotlar. Bunday ma'lumotlar kriptografik protokollar yordamida xavfsiz tarzda almashinuvchi kompyuterlar orqali almashinuvchi tashkilotlar o'rtasida almashinuv yoki moliya operatsiyalari yuritishga mo'ljallangan. Raqamli iqtisodiyot sharoiti tizimlari muhim axborotni o'z ichiga oladi va shunday qilib, ularga hech qanday xavfsizlik xavotiri tayin qilinishi zarurdir. Axborot xavfsizligi, Raqamli iqtisodiyot sharoiti tizimlarida katta muammolar tug'diradi.

O'z o'rnida qayd etish lozimki, mamlakatimiz hayotida raqamli iqtisodiyotning ayrim elementlari allaqachon muvaffaqiyat bilan faoliyat ko'rsatmoqda. Jumladan, hujjatlar va kommunikatsiyalarning ommaviy ravishda raqamli vositalarga o'tkazilishini hisobga olib, elektron imzoga ruxsat berish, davlat bilan muloqot qilish ham elektron platformalarga o'tkazilmoqda. BMT Bosh kotibi Antoniu Guterrishning ta'бири bilan aytganda, "raqamli iqtisodiyot yangi xavf-xatarlarni vujudga keltirishi mumkin, shu jumladan, kiberxavfsizlikka tahdidlar, noqonuniy iqtisodiy faoliyatning yengillashuvi, shaxsiy hayot daxlsizligini buzilishi bilan bog'liq sabablarni keltirish mumkin. Yangi qarorlar qabul qilish hukumatlar, fuqarolik jamiyati, akademik guruhlar, ilmiy hamjamiyat va texnologik sektorlarning hamkorlikdagi harakatini talab etadi".

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi davri va yaqin istiqbolida iqtisodiyot tarmoqlari, ijtimoiy soha va davlat boshqaruvi tizimining sifat jihatdan rivojlanishi raqamli texnologiyalarni keng joriy etish bilan bevosita bog'liq bo'lib bormoqda. Mamlakatimiz taraqqiyotining istiqboli ham raqamli iqtisodiyot rivojlanishi va raqamli texnologiyalarning qamrov darajasiga tayanadi. Bunga erishish uchun raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning quyidagi asosiy shartlari va ustuvor yo'nalishlarini sanab o'tish maqsadga muvofiq: Raqamli texnologiyalar barqaror faoliyat ko'rsatishi uchun institutsional muhit va raqamli infratuzilmani yaratish, davlat xizmatlarini ko'rsatish, iqtisodiyotning real sektori tarmoqlari, sog'liqni saqlash, davlat kadastri va boshqa sohalarda raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi hududini rivojlangan mamlakatlar darajasida internet global tarmog'iga ulanish imkoniyatlari bilan imkon qadar to'liq qoplashni bosqichma-bosqich ta'minlash;

Kadrlar tayyorlash ko'lamini kengaytirish va bu yo'nalishlar bo'yicha chuqur bilimga ega malakali dasturchilar va injener-texnik xodimlarni yetishtirish, ta'lim tizimining barcha bosqichlarida xalqaro andozalarga to'liq javob beradigan zamonaviy axborot texnologiyalarini o'qitish, shu jumladan, xorijiy hamkorlarimiz bilan birgalikda natijasi yuqori bo'lgan loyihalarni sinovdan O'zbekiston hududida amalga oshirish;

Raqamli iqtisodiyot sohasida ilmiy-nazariy bazani mustahkamlash va bu sohada "Raqamli ishonch" jamg'armasi mablag'laridan maqsadli foydalangan holda ilmiy faoliyatni qo'llabquvvatlash;

Aholining keng qatlamlari o'rtasida "raqamli savodxonlik"ni targ'ib qilish va kengaytirish, ularni axborot texnologiyalarini o'zlashtirishga jalb qilish maqsadida o'quv yurtlarida seminar, kurslar va boshqa tadbirlarni o'tkazish;

Raqamli iqtisodiyot sohasida me'yoriy-huquqiy bazani mustahkamlash va qonunchilik hujjatlarini takomillashtirish, Raqamli iqtisodiyot talablariga javob beradigan mehnat bozorini tashkil etish va yangi texnologiyalarni tezkorlik bilan o'zlashtirish uchun mutaxassislar malakasini oshirib borish; Innovatsion ishlanmalar bo'yicha zamonaviy ilmiy-ishlab chiqarish laboratoriyalarini tashkil etish.

Xalqaro tajriba shundan dalolat bermoqdaki, bugungi kunda raqamli texnologiyalar asosan ilmiy hamjamiyat va xususiy sektorda jadal rivojlanmoqda. Shuning uchun davlat, aynan, ushbu sohalarda innovatsion loyihalar va IT-kompaniyalarni qo'llab quvvatlagan holda qulay ekotizimni yaratishi lozim.

#### **FOYDALANILGAN ADABOYOTLAR:**

1. Iqtisodiy ta'limning o'qitish texnologiyalari G' Akademik S.S. Gulomov taxriri ostida mualliflar jamoasi. - T.: TGEU, 2005.

2. U.Sharifxodjayev, Z.Xakimov. Interaktiv va raqamli marketing. O'quv qo'llanma. – T.: Iqtisodiyot. 2019.-271 b

3. Salimov B.T., Mustafakulov Sh.I. Mikroiqtisodiyot: masalalar, naunalar, topshiriqlar, testlar. - T.: «Gi Print», 2010.-244 b.

4. Bahodirovich, R. A. (2022). MINTAQADA SANOAT TUZILMASI MA'LUMOTLAR BAZASINI YARATISHDA AXBOROT MODELI TA'MINOTI TIZIMI. Berlin tadqiqotlari transmilliy fan va gumanitar jurnali, 2 (1.1 iqtisodiy fanlar).

5. Abulqosimov X.P. Davlatning iqtisodiy xavfsizligi. / O'quv qo'llanma. – T.: "Akademiya", 2012